

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 21

Door **WILLEM TIP**

Hogere waterstanden

Aan de lang gekoesterde en goedkope waterbeheersing door middel van spuien komt echter onverwacht snel een eind. De tientallen watermolens rond de drooggelegde Schermer malen dag en nacht, in alle jaargetijden. Hun water slaan ze zonder oponthoud uit op de Schermerboezem. De Zaan, bij Knollendam intussen geopend, en de NauernascheVaart voeren het vervolgens af naar het IJ. De aanvoer gaat door, ongeacht windrichting, eb of vloed. Minder geregeld verloopt de afvoer. Het peil van de Zaan en de Nauernasche Vaart stijgt binnen enkele tientallen jaren tot een meter boven het oude polderpeil. Spuien door de sluisen in de Lagedijk is daarmee eens en voorgoed afgelopen. Bij eb kan de Banne alleen nog spuien door de twee sluisen in de Hogedijk, de Hornerluis in West-Zaandam en de Westzoner Overtoomsluis.

In 1650 bouwt men een extra sluis in West-Zaandam, de Jaap Haversluis aan het eind van de Vaart.

Het vermogen van de spuisluizen schiet echter tekort, zeker voor het noorden van de Banne. Evenals de Heren van de Schermer moet de Banne watermolens gaan bouwen.

Watermolens

De eerste watermolen verschijnt in 1632. Het is de molen Het Leven bij Zandijk. Hij slaat uit op de Zaan.

Een tweede watermolen bouwt de Banne Westzaan in 1647. Hij staat aan de Nauernasche Vaartdijk en doet daar enkele jaren dienst. In 1653 wordt hij vervangen door twee grotere watermolens, ook aan de Vaartdijk. Aan het eind van de Weelsloot verschijnt bij de Westzoner sluis watermolen De Guit. Het Molenpad, later Watermolenpad, voert erheen. Halverwege de Euverenweg verrijst gelijktijdig de watermolen Het IJzeren Varken.

Samen met Het Leven zullen ze de komende eeuwen de waterstand rond Westzaan beheersen. Tot kort voor het aanbreken van de twintigste eeuw doen ze dienst. Het IJzeren Varken verbrandt uiteindelijk in 1872, De Guit treft het

zelfde lot na een blikseminslag in 1899. De watermolen Het Leven overleeft het langst. In 1904 stelt de Polder hem buiten gebruik na het breken van de bovenas.

Ooster – en Wester Willis

De landerijen in het zuiden van de Westzoner polder, vlak bij de Hogedijk en het IJ liggen laag. Tezamen vormen ze de polder Ooster- en Wester Willis. De naam Willis ontleent ze aan de onbruikbare wildernis die hier ooit heerste.

Ooster- en Wester Willis krijgen tegen het eind van de zeventiende eeuw een eigen watermolen, 'De Capol'. Hij wordt eendrachtig gesticht en onderhouden door de gezamenlijke grondeigenaren. In 1694 zijn niet minder dan 35 eigenaren betrokken bij de opstelling van een Polderreglement. Elk jaar, op de eerste zondag na St. Geertrui (17 maart) komen ze overeenkomstig dit reglement bijeen. Tijdens deze vergadering kiezen ze de nieuwe 'poldermeesteren' en maken ze afspraken over het beheer. Hun molen besteden ze in 1724 uit aan een molenaar, Hendrik Snor. Een dagtaak heeft hij er niet aan. Als vergoeding ontvangt hij 62 gulden per jaar. Een arbeider op een scheepswerf verdient in deze tijd omstreeks een gulden per dag.

De Polder Ooster- en Wester Willis behoudt haar eigen bestuur nog lang. Eerst in 1974 gaat het beheer over naar de Polder Westzaan, twee jaar voordat de Polder Westzaan zelf op gaat in het grotere geheel van het Waterschap Het Lange Rond.

Assendelft

Assendelft bouwt in 1633 twee molens bij Nauerna. De geregelde bemaling van de Assendelver polder laat zelfs toe dat de spuisluizen in Assendelft-zuid nog een tijdlang 's winters blijven openstaan. De boeren in dit gebied hechten eraan. Van de boeren in de Banne Westzaan horen ze geen klachten. Die zijn veilig achter de nieuwe dijken rond de Nauernasche Vaart. De boeren in Assendelft – noord klagen echter des te meer. Hun landerijen blijven door de bewuste overstromingen veel te lang drassig en zilt.

In 1655, na twintig jaar geduld, trekken ze in optocht naar Slot Assumburg. Daar zetelt de Vrijheer van Assendelft. Die weigert echter in te grijpen. Dat heeft hij nog nooit gedaan. In zijn verlegenheid raadt hij de betogers min of meer aan het recht in eigen hand te nemen. Uiteindelijk verbieden de Staten in 1663 de spuisluizen nog langer voor bevloeiing open te zetten.

Hogedijk en Lagedijk

De dijken rondom de Banne zijn ooit, in de jaren voor 1300 aangelegd door of op kosten van de gemeenschappelijke grondeigenaren. Nog steeds, na drie eeuwen zijn de grondeigenaren gezamenlijk aansprakelijk voor het onderhoud. Alleen de dijk langs de Nauernasche Vaart komt voor rekening van anderen.

De onderhoudskosten van de Hogedijk en de Lagedijk zijn hoog. Vooral de Hogedijk vormt een grote last. Bij storm en hoogwater heeft die het meest te lij-

den. Bij de Enquete van 1494 melden de ingezetenen dat zij 'in corten jaren van nootswegen hebben moeten leggen onder den hooghen dijk een inlage (inlaagdijk), wel van 279 roeden'. De dijk zelf beloopt ruim 2500 roeden. Een belangrijk deel van de Hogedijk is dus in voorafgaande jaren weggeslagen of verzwakt.

Madts – madts gelijk

Het dijkonderhoud is 'madts – madts gelijke' aan de grondeigenaars opgedragen. Iedere eigenaar heeft een stuk onder zijn beheer. Het onderhoud kan hij zelf uitvoeren. Hij kan het ook uitbesteden aan een onderhoudsploeg van 'dijckers'. Dit stelsel van 'verstoeeling' heeft de grote voorkeur van de grondeigenaren, vooral omdat het niet bureaucratisch is. Er zijn geen aanslagen van boven af. Het toezicht hebben ze in eigen hand. Jaarlijks houden Dijkgraaf en Heemraden een schouw. Wie zijn verplichtingen niet nakomt, krijgt een boete.

Wel is de 'verstoeling' bewerkelijk. Eigenaren komen en gaan. Veel eigenaren wonen buiten de Banne. Geregeld moet de verdeling van de lasten worden bijgesteld. Herzieningen in de kostenverdeling voor de 'Zeeburg van Westzaanden' vinden plaats in 1543, 1596 en 1634, gemiddeld dus eens in de halve eeuw.

Spa steken

In minder voorspoedige tijden heeft de 'verstoeling' zelfs grote risico's. De nalatigheid van een enkele eigenaar kan de hele Banne in gevaar brengen. Als een eigenaar geen middelen heeft, helpen de boetes van Dijkgraaf en Heemraden ook niet meer.

In het uiterste geval kan hij 'spa steken'. Hij zet op een formele wijze zijn spade in het hem toegewezen stuk dijk. Zijn verplichtingen vervallen daarmee. Tegelijk vervallen echter ook zijn bezittingen aan de Banne. Die staat nu zelf voor het dijkonderhoud. Na de Tachtigjarige Oorlog komt het spa steken lange jaren niet meer voor. Eerst in de loop van de achttiende eeuw keert het spa steken terug.

In deze jaren ondervindt de boerenstand vooral door de veepest te veel tegenslagen achtereen.